

Waldemar Chrostowski

"Psalmy : Wprowadzenie i Psalmy 1-19 (wybór) : część I, zgłębiać Biblię", Gianfranco Ravasi, Kraków 2007 : [recenzja]

Collectanea Theologica 78/1, 222-226

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

Szczepanowicz i Komisariatu Ziemi Świętej. Tylko jedna fotografia przedstawia „istotę wodną”, czyli rybę z Jeziora Galilejskiego, dwie pozostałe to po prostu zdjęcia tego jeziora.

Lektura tej książki obnaża dotkliwą słabość niemałej liczby publikacji o profilu specyficznie biblijnym, a nawet przekładów Biblii na język polski. Chodzi o brak uzgodnionego nazewnictwa, a czasami niewłaściwe propozycje translatorskie podane przez tłumaczy, którzy opierali się nie tyle na gruntownej znajomości problematyki z dziedziny zoologii, ile domyślali się znaczenia tekstu biblijnego, opierając się na przekładach na inne języki, tak starożytne, jak i nowożytne. Porównanie kilku istniejących polskich tłumaczeń Pisma Świętego świadczy, jak w wielu miejscach bardzo się one różnią. Dobry początek został jednak zrobiony. Książka ma charakter popularny, w pewnym sensie podręcznikowy. Wielką korzyścią z jej ukazania się może być jeszcze wyraźniejsze zwrócenie uwagi na znaczenie fauny biblijnej i jej miejsca w Biblii. Paradoksalnie, chodzi o lepsze rozeznanie na temat realiów, bo co dotyczy symboliki, pisano na te tematy znacznie częściej. Współczesny czytelnik Pisma Świętego, coraz bardziej oddalony od natury, ma coraz większe kłopoty z rozeznaniami odnośnie do bogactwa fauny i flory. Z tego względu szczególnieżytek może odnieść młodzież, która, sięgając po Biblię, powinna znać opisywany w niej świat zwierząt i roślin.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Gianfranco RAVASI, *Psalmy. Wprowadzenie i Psalmy 1-19 (wybór). Część I, Zgłębiać Biblię*, przekł. Patrycja Mikulska, Wydawnictwo SALWATOR, Kraków 2007, ss. 332.

Właściwe łączenie solidnej wiedzy biblijnej z umiejętnością jej popularyzacji to sztuka trudna, której owocnie potrafią naprawdę sprostać tylko nieliczni. Wymaga ona rzetelnego studium ksiąg świętych, które prowadzi do ich całościowego rozumienia i objaśnienia, a zarazem dużej wrażliwości pedagogicznej i katechetycznej, która nie zawsze idzie w parze z akademicką erudycją. Gianfranco R a v a s i (ur. 1942), włoski biblista, prefekt Biblioteki Ambrojańskiej w Mediolanie, a od 2007 r. biskup i przewodniczący Papieskiej Rady ds. Kultury, stanowi jeden z najlepszych przykładów pomnażania wspaniałych osiągnięć w tym zakresie. Jest autorem ponad sześćdziesięciu książek, w tym kilku komentarzy do ksiąg biblijnych oraz redaktorem monumentalnego komentarza, wydanego w ostatnich latach po polsku przez

RECENZJE

kieleckie wydawnictwo „Jedność” pod tytułem *Biblia dla każdego*. Olbrzymi sukces odniósł też jego *Słownik teologii biblijnej*, opracowany wspólnie z Piotrem Rossano (Mediolan 1988). Istnieje zapewne, na wzór starożytnych relacji między mistrzem i uczniami, swoista szkoła specjalistów i popularyzatorów Biblii, którzy pracują pod kierunkiem i nadzorem G. Ravasiego, dostarczając mu niezbędnych informacji z zakresu biblistyki i wielu innych dziedzin, bo liczba jego publikacji jest naprawdę imponująca. Wiele ukazało się w języku polskim, w czym niemałe zasługi ma krakowskie wydawnictwo „Salwator”. Kontakty G. Ravasiego z Polską są zresztą ściślejsze, brał bowiem kilkakrotnie udział w Dniach Duchowości Biblijnej, organizowanych przez salwatoriańskie Centrum Duchowości Biblijnej w Krakowie. Bardzo miło wspominać jedno z takich spotkań, w listopadzie 2006 r., opatrzone tytułem „Bóg miłości w Biblii”, w którym G. Ravasi przewodniczył części poświęconej Pieśni nad Pieśniami.

Z biblijnych komentarzy G. Ravasiego w języku polskim ukazały się komentarze do Księgi Hioba, Koheleta oraz Pieśni nad Pieśniami. Tym razem staraniem „Salwatora” otrzymujemy pierwszą część komentarza do Psalmów. Jego oryginalne wydanie ukazało się w latach 1981-1984 w Bolonii, a więc od tamtego czasu upłynęło ponad ćwierć wieku. Trzeba jednak przyznać, że komentarz się nie zestarzał, zaś w kontekście poprzednich publikacji przełożonych na polski zyskuje nowy sens i świeżość. Komentarze do wspomnianych wyżej ksiąg, wydane w serii „Zgłębiać Biblię” (niestety, graficzne oznaczenie tej serii nie jest wystarczająco widoczne, przydałoby się też w każdym tomie wyszczególnienie pozostałych), weszły na dobre do krwiobiegu katolickiej biblistyki polskiej. O korzyściach, jakie wynikają z ich wykorzystania, przekonałem się na wykładach dla Podyplomowego Studium Teologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie kapłani z pierwszych kilku roczników kontynuują i pogłębiają swoją wiedzę teologiczną. Przedmiotem wykładów, dla których pomocą były publikacje Ravasiego, stanowiła Księga Koheleta i Pieśń nad Pieśniami. Słuchacze studium bardzo chwalili sobie takie wskazówki bibliograficzne, bo solidnej porcji dobrej wiedzy biblijnej towarzyszyły przemyślenia stymulowane podpowiedziami włoskiego biblisty, który z ogromnym znanstwem wyczuwa współczesne potrzeby pastoralne.

Psalmy, jak przypomina Ravasi, to przebogaty i barwny „mikrokosmos”, który stale rozbrzmiewał w Kościele i w sercu poszczególnych wierzących jako „głos Oblubienicy przemawiającej do Oblubieńca”. Ustawia to jego czytanie i objaśnianie Psalmów w perspektywie, która była właściwa Ojcom Kościoła, natomiast w rezultacie badań historyczno-krytycznej analizy Biblii

została zepchnięta na dalszy plan. Ravasi nie lekceważy egzegezy historyczno-krytycznej, dobrze zna też jej meandry i osiągnięcia, ale z drugiej strony nie przecenia tego, co, tak czy inaczej, pozostaje jednak dyskusyjne. Wiele dociekań ma na uwadze wąskie grono specjalistów i bywa trudno przetłumaczalne na język potrzeb zwyczajnych wiernych. Dla odmiany patrystyczna lektura ksiąg świętych otwiera na ich integralną chrystologiczną interpretację, która przesądza o teologicznej jedności obydwu części Pisma Świętego.

Wstęp do książki (s. 5-8) napisał kard. Carlo Maria Martini, były rektor Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie, a potem arcybiskup Mediolanu, diecezji, w której G. Ravasi rozpoczął pracę wykładowcy na Wydziale Teologicznym Italii Północnej i w miejscowym wyższym seminarium duchownym, podpisany w polskiej edycji tylko jako „ks.” Należy koniecznie ten wstęp przeczytać, stanowi bowiem doskonale wprowadzenie w poruszaną problematykę, a także „plan interpretacji” przyjęty przez jej autora. Potem następuje wykaz skrótów (s. 9-12), odnoszących się do wydawnictw, jakie z początkiem lat 80. XX w. istniały w zachodnim piśmiennictwie teologicznym.

Sporo miejsca (s. 13-107) zajmuje *Wprowadzenie ogólne*, które zawiera podstawowe wiadomości na temat Księgi Psalmów. „Mikrokosmos Psalterza” przedstawia z różnych punktów widzenia, jako mikrokosmos redakcyjny, Starego Testamentu, człowieczeństwa, historii, literacki, teologiczny, modlitwy, liturgiczny, chrześcijański, muzyczny, symboliczny, poetycki, tekstualny, czytelników i bibliograficzny. Nietrudno zauważyć, że w takiej formie dokonuje syntetycznej prezentacji niezwykle zróżnicowanego i wielowarstwowego stanu badań nad Księgą Psalmów, podając je nie jako nużące wyszczególnianie rozmaitych poglądów i stanowisk, lecz w znacznie lżejszej postaci imitującej poszczególne elementy barwnej mozaiki. W drugiej części, w nawiązaniu do osiągnięć H. Gunkela, omawia rodziny psalmów: hymny, psalmy błagalne, psalmy ufności i wdzięczności, psalmy królewskie oraz liturgiczne i mądrościowe. Możliwe są inne propozycje kwalifikacji gatunku literackiego psalmów, ta jednak jest dostatecznie wyczerpująca, a przede wszystkim zwięzła i klarowna.

Z obszernej Księgi Psalmów G. Ravasi wybiera sześć otwierających ją utworów. Najpierw podaje własny przekład z języka hebrajskiego na włoski, który w wydaniu polskim doczekał się dalszej obróbki translatorskiej. Czytelnik polski rychło zauważy, w jak wielu miejscach różni się on od tłumaczenia, a właściwie tłumaczeń, podawanych w kolejnych wydaniach Biblii Tysiąclecia oraz w innych współczesnych przekładach Biblii na język polski. O przekładzie Ravasio C. M. Martini napisał, że „zachowuje świeżość i przejrzystość poezji pomimo dystansu kulturowego dzielącego nas od starożytnego, orientального

tekstu oraz wielu jego niejasności” (s. 6). Pozwala to odczuć „pierwotną jakość psalmu, jego pierwszego wyzwania, bezpośredniego wpływu” (*tamże*). Egzegeza poszczególnych psalmów skupia się na dwóch wymiarach. Pierwszy ma charakter literacki, polegający na dokładnym rozpoznaniu i wskazaniu struktury poematu, oraz ustaleniu jego nośności symbolicznej, bo ta stanowi przecież materię poezji i zabezpiecza przed uprawieniem suchych lingwistycznych dywagacji, „które zapominają o wartości poetyckiej ludzkiego życia wcielonego w tkankę psalmów” (*tamże*). Potem następuje właściwa interpretacja egzegetyczna, w której „poszczególne modlitwy ukazują się ponownie oczom czytelnika we wszystkich swych nawet najsubtelniejszych odcieniach, najciemniejsze meandry i liczne trudności interpretacyjne zostają rozświetlone, a one same przekształcają się w pieśń dla współczesnych wierzących, a także dla ludzi oczekujących i poszukujących” (s. 7). Przytoczone cytaty świadczą, jak potrzebny jest dobrze napisany wstęp do książki, który nie poprzestaje na kurtuazji, nie grzeszy też zarozumiałością i zdawkowością, lecz stanowi wyraz kompetentnego i rzeczowego podejścia do podejmowanej problematyki oraz szacunku dla wysiłku i kierunków myślenia autora. Wielką wartość mają informacje dotyczące wpływu psalmów na literaturę i kulturę wszystkich czasów, dzięki czemu przeobraziły się one w „śpiew całej ludzkości”. Na osobne podkreślenie i uwagę zasługuje chrześcijańska hermeneutyka każdego psalmu, omówiona, oczywiście, z uwzględnieniem ich obecności i rozwinięć, jakich doczekały się na kartach Nowego Testamentu. Każda chrześcijańska refleksja na temat pierwszej części Biblii nie może poprzestawać na przesłankach i celach historycznych, które zmirzają do odtworzenia wyłącznie pierwotnego kontekstu i sensu utworów, lecz powinna respektować podstawową zasadę, że jeżeli Stary Testament nie mówi o Chrystusie, to nie ma dla nas żadnego zasadniczego znaczenia. Idąc za hermeneutyką Jezusa i autorów Nowego Testamentu, wiemy, że jest inaczej i taką lekturę uznajemy również za swoją.

G. Ravasi podaje komentarz do następujących psalmów, opatrując go wymownymi tytułami: Ps 1: *Pieśń wejścia do Psalterza: dwie drogi, dwa przeznaczenia* (s. 111-139), Ps 2: *Pieśń Mesjasza-Króla: „Ty jesteś Moim Synem”* (s. 141-188), Ps 8: *Pieśń o Bogu Stwórcy i o człowieku, arcydziele stworzenia* (s. 149-234), Ps 15 (14): *Dekalog gościa Jahwe* (s. 235-252), Ps 16 (15): *Pieśń mistyczna: bez Ciebie nie mam radości* (s. 253-287) oraz Ps 19 (18): *Hymn do słońca i do Tory: blask przykazań Jahwe* (s. 289-330). Komentarz do tych psalmów jest świeży, pełen ciepła i wrażliwości, a jednocześnie wykorzystuje najnowszą wiedzę biblijną i do niej odsyła. Tłumacze udało się przekazać wiele z uroku włoskiego oryginału, któremu obcy jest sztywny styl przejęty z bibliotecznych pótek, a także egzaltacja, jaka czasami towarzyszy

RECENZJE

tym, którzy chcą Biblię czytać wyłącznie „sercem”. Pierwsze jest narażone na groźbę napuszonego hermetyzmu, drugie – na powierzchowność i śmieszność. Zupełnie inaczej dzieje się podczas lektury książki G. Ravasio. Czytelnik dowiaduje się z niej bardzo wiele, często jednak otrzymuje też materiał, który skłania go do refleksji i wzruszeń. Właśnie na tym polega prawdziwie egzystencjalna lektura Biblii.

Opublikowany właśnie komentarz powinien trafić przede wszystkim do studentów teologii, nie tylko biblistyki, na wydziały teologiczne, nie tylko do seminariów duchownych. Powinna to być lektura obowiązkowa dla alumnów, która pomoże im żarliwiej się modlić i właściwie przygotować do podjęcia posługi kapłańskiej. Jest to również znakomita lektura dla kapłanów i diakonów, pomocna w świadomym i pobożnym przeżywaniu codziennej i świątecznej Liturgii Godzin. Bardzo wiele skorzystają z niej świeccy, zwłaszcza włączeni we wspólnoty i ruchy religijne, w których szukają inspiracji stymulującej zdrową pobożność i teologiczne pogłębienie swojej wiary. Krąg jej potencjalnych odbiorców jest zatem bardzo szeroki, zaś powodzenie poprzednich publikacji pozwala mieć nadzieje, że i tak znajdzie licznych i wdzięcznych odbiorców. Książka została starannie i ładnie wydana, a wyraźny druk znacznie ułatwia czytanie. Jeżeli pozostaje jakiś niedosyt, wynika on z tego, że bardzo chcielibyśmy, by Ravasi zaopatrzył w swój komentarz wszystkie biblijne psalmy. Naprzeciw tej potrzebie wychodzi zapowiedź wydania następnych części jego opracowania, w których znajdą się komentarze do psalmów z dalszych fragmentów Psalterza. Jego pięcioczęściowy układ naśladuje układ Pięcioksięgu. W Pięcioksięgu Bóg objawia się człowiekowi; w Księdze Psalmów człowiek odpowiada Bogu. Gianfranco Ravasi pomaga nam usłyszeć ten niezwykły dialog i owocnie się w niego włączyć.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Artur MALINA, *Chrystus Jezusa w czterech Ewangeliach. Studium narracji i teologii*, Katowice 2007, ss. XVI + 412.

Biblistyka polska wzbogaciła się o obszerną monografię, będącą zarazem rozprawą habilitacyjną. Jej autorem jest ks. dr Artur Malina, pracownik naukowy na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Ks. Malina dał się już poznać przez publikacje artykułów naukowych, drukowanych zwłaszcza w czasopiśmie wydawanych przez tenże uniwersytet. Legitymuje się on tytułem doktora nauk biblijnych, który